

provocerade de fram sitt martyrium, genom exempelvis bildförstörelse. Frivilliga martyrer provocerade fram förföljelser och förvärrade situationen då förföljelser redan pågick. Ste. Croix menar att kyrkan därför så småningom vände sig mot det frivilliga martyrskapet. Han ser Ignatius av Antiokia som en portalfigur för de frivilliga. Även om Ignatius inte själv var en sådan så visar hans brev till romarna på tankar, med hemortsrätt i den dåtida kyrkan, vilka enligt Ste. Croix nästan säkert skulle leda till att människor valde att frivilligt bli martyrer, även då myndigheterna inte gärna ägnade sig åt förföljelse. Innan Ignatius skymtar även andra föregångare, exempelvis martyrer från Mackabeertiden.

Lärd, tankeväckande, provocerande, både i sina teser och, ibland, i sin metod. Denna bok visar tydligt hur mycket forskning är diskussionsinlägg. Dess svar är viktiga och dess frågor lär stå sig. Här går inte att ge mer än glimtar av en spännande bok, vilken anbefalles.

Martin Bergman

Stina Fallberg Sundmark & Göran Lundstedt (red.): *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige. Festskrift till Oloph Bexell (Bibliotheca Theologiae Practicae 83). 350 sid. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå 2007.*

Svenskt 1800-tal är en intressant och omvälvande period. Det är under detta sekel som enhetssamhällets successiva nedmontering påbörjas. Liberala idéer och reformprogram utmanar rådande ordningar och samhälleliga hierarkier. Ett personhistoriskt perspektiv kan vara en god metod om man vill ge en bild av 1800-talets samhälle och dess förändringar. I festskriften till kyrkohistorikern och prästen Oloph Bexell, *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige*, möter läsaren i tolv olika bidrag inte mindre än fjorton skildringar av tongivande personer under 1800-talet. Här porträtteras nio män och fem kvinnor. I det följande diskuteras några bidrag som särskilt väckt mitt intresse.

I det inledande bidraget kan Lars Aldén visa hur den tillfälliga sammansättningen av domkapitlet i Växjö stift 1823 påverkade hanteringen av väckelsepredikanten Pehr Nyman. Det under biskopens och domprostens frånvaro av neologin starkt färgade domkapitlet anklagade Nyman för ämbetsförsummelser samt brott mot konventikelpakatet och beslutade om suspendering. Aldéns redogörelse av förloppet vittnar om domkapitlets beslutsamhet när det gällde separatistiska tendenser och hur Nyman användes som ett korrektiv.

Sven-Erik Brodds uppsats om förhållandet mellan ecklesiologi och kyrkohistoria är tankeväckande. Med utgångspunkt i en av lundateologen Carl Olbers kyrkohistoriska föreläsningar blir det tydligt hur en tidstypisk kyrkosyn får färga den kyrkohistoriska framställningen. Möjligen kan jag tycka att Brodd kunde ha varit tydligare med samspelet mellan Olbers ecklesiologi, hans historiesyn och den omgivande kontexten. På ett antal ställen är det uppenbart att Olbers i sina föreläsningar talar lika mycket om sin samtids aktuella kyrkofrågor som om historia. Det ligger nära till hands att hävda att det är frågan om ett konfessionellt historiebruk. Med det menar jag att Olbers använde historieskrivningen för att driva sin kyrko- och samhällssyn och motverka företeelser i hans egen samtid som hotade denna uppfattning.

Ruth Franzén försöker i sin uppsats om publicisten och pedagogen Betty Ehrenborg-Posse föra samman en spiritualitetshistorisk ansats med ett intersektionellt perspektiv. I sin ursprungliga form syftar intersektionalitetsbegreppet till att utifrån en rad analyskategorier visa hur förtryck uppstår i olika maktrelationer. Om Franzén menar allvar med det intersektionella perspektivet är det därför problematiskt att hon avstår från att gå in på en diskussion om makt i artikeln. Istället för makt vill Franzén tala om inflytande eller påverkan. Men är det egentligen någon skillnad? Vidare frågar jag mig om intersektionalitet såsom teoretiskt analysverktyg inte går miste om sitt emancipatoriska drag om de ontologiska grunderna förändras på det sätt som Franzén önskar göra. Med denna omdefiniering av begreppet i åtanke är det inte heller så underligt, vilket Franzén själv konstaterar, att perspektivet inte resulterar i «några direkt genomgripande nya förklaringar» till Ehrenborg-Posses intressanta liv.

Kjell Peterssons artikel om Växjöbiskopen Johan Anderssons prästideal är mycket intressant. När biskopen i herdabrev och vid prästmöten behandlar den prästerliga praktiken betonar han prästens uppgifter som herde, lärare och själavårdare. Hans prästideal är tydligt format av treståndslärens idé om förhållandet mellan lärare-åhörare, och föga förvånande påminner hans retorik om de idéer som uttrycktes av andra mer tongivande biskopar vid samma tid.

Med Maja Stina Larsdotter och Emilie Petersen som exempel pekar Cecilia Wejryd på husmoderskapets betydelse för kvinnliga aktörer under 1800-talets mitt. Wejryds bidrag är kanske ett av de mer läsvärda i antologin och hon visar hur Petersen och Larsdotter tar hushållstänkandet som utgångspunkt för sin roll som andlig ledare. Att det var frågan om en brytnings-tid där den inträdande moderniteten innebar att vissa av treståndslärens hierarkier åsidosattes är kanske

extra tydligt i exemplet Petersen. Även om Petersen till vissa delar bröt mot den lutherska ordningen var det alltså mycket komplicerat, nästintill omöjligt, för henne att bryta med denna kontext. Treståndsläran var ett grundläggande mönster för allt som Petersen företog sig. Så hade t.ex. den fattigförening som hon startade till sin organisationsform drag av hushållets struktur.

Utöver detta medverkar även Peter Bexell med en intressant artikel om de religiösa aspekterna i Elin Wägners författarskap. Tuulikki Koivunen Bylunds bidrag handlar om diakonissan Hilma Karolina Jansson. Anders Jarlert diskuterar utifrån prästen Josef Bexell självärd under 1800-talet, bl.a. ur ett genusperspektiv. Prästens roll som själasörjare hamnar även i fokus i Harry Lenhammars uppsats om den vidare betydelsen av P. L. Sellergrens utgivna brev. I sitt bidrag om Esaia Tegnér's kyrkosyn kan Thomas Ekstrand konstatera att kyrkan såsom skola är det mest återkommande draget i Tegnér's framställningar av kyrkan. Kjell Blücker undersöker religionskritiken i Alfred Nobels skådespel «Nemesis» och ur ett universitets- och studenthistorisk perspektiv skriver Torgny Nevéus om prästen, författaren och redaktören Carl Julius Lénström.

Många bidrag i antologin håller hög vetenskaplig kvalitet, men den kunde ha varit mer sammanhållen. Med tanke på de omfattande diskussioner om biografier som vetenskaplig genre som förts på senare tid är det t.ex. förvånande att de metodologiska övervägandena när det gäller personhistoria ges så lite utrymme i festskriften. Debatten om personhistoria och biografiskrivande är angelägen ur ett vetenskapligt perspektiv och hade förtjänat att få en framskjuten plats.

För mig har festskriften väckt tankar om hur historia ska skrivas. Några av antologins bidrag ger upphov till intressanta frågor om hur en ecklesiologisk förståelse kan påverka och t.o.m. styra förståelsen av historien. Enligt min mening är en alltför långt gången acceptans för kyrkans självförståelse problematisk. Det finns förvisso ett tydligt beroende mellan kyrkohistoria och kyrkosyn, men detta förhållande ska särskådas och analyseras kritiskt. Det är inte bristen på välvilja gentemot kyrkan och dess företrädare som är bekymret bland kyrkohistoriker. Snarare är det avsaknaden av kritisk analys och redogörelse för såväl ideologiska som teologiska utgångspunkter som är problemet.

Alexander Maurits

Elisabeth Gerle (red): *Luther som utmaning — Om frihet och ansvar*. 200 sid. Verbum, Stockholm 2008.

Den i Sverige vanliga negativa bilden av Martin Luther har börjat ifrågasättas. Inte minst tack vare Birgit Stoltz författarskap har denna strävan nått in i flera olika vetenskapliga discipliner. Den bok som nu har getts ut i redaktion av Elisabeth Gerle kan ses som ett försök att föra den här diskussionen vidare och samtidigt bredda den ytterligare. I boken medverkar sju personer, som skriver utifrån olika områden av det teologiska fältet.

Elisabeth Gerle medverkar själv med ett kapitel om «Var dags och varje människas upprättelse». Gerle visar hur den fornkryrkliga ambitionen att ge den privata sfären och vardagslivet en ny värdighet fick en förnyad impuls i och med reformationen. Hon konstaterar också att de befriande dragen i den lutherska synen på människans kallelse har haft svårt att tränga in i den sekulära kultur som varit rådande i Sverige under 1900-talet.

Predikans roll i dagens kyrka står i fokus i det följande kapitlet, skrivet av Margareta Brandby-Cöster. Predikan fungerar enligt författaren bättre än liturgi för att övervinna den självcentrering som postmoderna människor präglas av. Hon anser nämligen att en luthersk teologisk livssyn endast kan meddelas i berättelseform. Genom predikan menar författaren att medvetenheten om livssammanhangen kan hjälpa till att bryta den isolering av människor som råder i vår individualistiska tid.

Ann Heberlein medverkar med ett avsnitt om Luthers syn på bönen. Även hon tar sin utgångspunkt i att människor idag ofta upplever svår ensamhet under kortare eller längre perioder i livet. Författaren vill ge teologiska perspektiv som kan ligga till grund för en diskussion kring ensamheten som existentiellt tillstånd. Tesen är att Luthers böneteologi kan fungera konstruktivt som ett sätt att bryta människors ensamhet och stimulera till efterföljelse. Denna mycket allmänt hållna slutsats, i kombination med det ofullständiga och flera gånger rent felaktiga sätt som referenserna är utformade på, gör att uppsatsen knappast ger några vetenskapligt hållbara argument för vad som är det typiska för just Martin Luthers teologi. Exempelvis verkar författaren tro att 1878 års katekesutveckling i sin helhet är skriven av Martin Luther, vilket gör att många «Luthercitater» i verkligheten inte kommer från Luther, utan från 1800-talets katekeskommitté.

Därefter utreder Henry Cöster «Friheten i tvångets katekes». Nutidens betoning av att varje människa bör fylla sig själv med vissa egenhändigt utvalda ideal medför enligt Cöster en risk för kritiklös anpassning till marknadskrafterna. Han hävdar att Luthers stränga